

Fundarstjórnin Þórgunnur Ársælsdóttir geðlæknir, Óttar Guðmundsson, Ólöf Garðarsdóttir og Richard Hamblyn.

Pétur Eggerz flutti brot úr leikverkkinu Eldklerkurinn Jón Steingrímsson.

Mannfall á Íslandi – sólarlaust í Evrópu

■ ■ ■ Hávar Sigurjónsson

Félag áhugamanna um sögu læknisfræðinnar fagnaði 50 ára afmæli sínu þann 18. desember síðastliðinn. Af því tilefni var efnt til málþings á Læknadögum undir yfirskriftinni *Heilbrigði og Skaftáreldar 1783*.

Fyrirlesarar voru tveir, Ólöf Garðarsdóttir prófessor flutti erindið „Mannfall í kjölfar Skaftárelda 1783-1785“ og breski prófessorinn og rithöfundurinn Richard Hamblyn flutti erindið „The Year of the Ashie“. The Volcanic fog of 1783.

Formaður félagsins, Óttar Guðmundsson geðlæknir, setti málþingið og rakti í stuttu máli söguna og minntist aðalhvata-

mannsins að stofnun þess, Jóns Steffensen prófessors.

Í erindi Ólafar Garðarsdóttur komu fram ýmsar fróðlegar tölfræðilegar upplýsingar um áhrif Skaftárelda á búsmala og mannfólk á Íslandi og erfitt er fyrir nútímafólk að gera sér hugarlund hversu skelfilegt ástand skapaðist hér á landi í kjölfar náttúruhamfaranna. Ungbarnadauði margfaldaðist og var hann þó ærinn fyrir. Dánartíðni í öðrum aldurshópum margfaldaðist einnig en hungursneyð ríkti á landinu enda féllu nær 90% af sauðfjárstofni landsmanna og ríflega helmingur nautgripa. Athygli fundargesta var vakin á

því að konur virtust þola hörmungarnar betur en karlar og sagði Ólöf ekki einhlíta skýringu á því. Segja má að ekki hafi ein báran verið stök, því árið eftir eldsumbrotin geisaði bólusótt í landinu og felldi marga enda viðnámsþróttur þjóðarinnar í lágmarki eftir viðvarandi hungur og vergang.

Ekki var síður fróðlegt erindi Richards Hamblyn en hann sagði frá áhrifum Skaftárelda á Bretlandi og meginlandi Evrópu. Yfirskrift erindis hans segir hluta sögunnar þar sem sumarið 1783 var einstakt í sögunni, öskuský lá yfir Evrópu í 2-3 mánuði samfleytt, lofthiti var meiri en sögur höfðu áður farið af og síðan varð veturinn eftir sá kaldasti í manna minnum. Áhrif öskuskýsins á heilsufar fólks í Evrópu voru veruleg en dánartíðni snarhækkaði af völdum ýmissa pesta og sýkinga, sérstaklega öndunarferasýkinga, og urðu lágstéttirnar verst úti eins og viðbúið var.

Hamblyn sagði að heimildir um þetta „sumar öskunnar“ í Evrópu væru fjölmargar, dagbókarskrifarar í Englandi, Frakklandi og Ítalíu lýstu veðurfari af nákvæmni og sögðu varla sjást til sólar svo dögum skipti, loftið var þurr og fúlt svo sveið í lungun og kirkjunnar menn hvöttu fólk til að gera yfirbót enda væri þetta refsing af himnum ofan fyrir spillt líferni mannfólksins. Hamblyn dró upp sterka mynd af þeim ótta sem skapaðist

Þessa mynd tók Ragnar Axelsson ljósmyndari Morgunblaðsins 11. desember 2014 af gosinu í Holuhrauni sem hafði þá staðið í tæpa fjóra mánuði, frá ágústlokum.

við þessar aðstæður enda vissi fólk ekki af hverju þær stöfuðu, enginn hafði fregnir af eldgosi uppi á Íslandi og þekking manna náði ekki svo langt að tengja aðstæður við eldsumbrot yfirhöfuð. Það var ekki fyrir en ári síðar að fyrsta tilgátan

kom fram um að eldgos gæti verið orsökina og nokkru síðar gat sendiherra nýstofnaðra Bandaríkja Norður-Ameríku í París sér þess til að eldgos á Íslandi væri orsök öskuskýsins. Þessi sendiherra var náttúrufræðingurinn og stjórnmalamaðurinn

Benjamin Franklin. Aðspurður kvaðst Hamblyn ekki vilja ganga svo langt að segja öskuskýið af völdum Skaftárelda vera orsök frönsku byltingarinnar 1789 eins og sumir sagnfræðingar hafa lagt til en þó væru áhrif náttúruhamfara á framgang mannkynssögunnar í einhverjum tilfellum vanmetin.

Á milli erindanna steig leikarinn Pétur Eggerz á stökk og flutti gestum hluta af leikverki sínu um eldklerkinn Jón Steingrímsson og var honum klappað lof í lófa að loknum flutningi. Gestum var síðan boðið upp á sérríglas í anda Jóns Steffensen við ljúfa tóna tónlistartríós skipuðu þeim Jóhönnu Þórhallsdóttur söngkonu, Páli Torfa Önundarsyni (dr. Blood) og Gunnari Hrafnssyni. Tríóið lék líka lagið *Því ekki að taka lífið létt* sem rannsóknir hafa leitt í ljós að var spilað í Ríkisútvarpinu í desember 1964, einmitt þegar Jón Steffensen var á leiðinni útúr dyrunum heima hjá sér til að stofna Félag áhugamanna um sögu læknisfræðinnar.

Gunnar Hrafnsson, Jóhanna Þórhallsdóttir og Páll Torfi Önundarson slógu strengi sína fyrir gesti hins fimmtuga félags.